

“Тасдиқ мекунам”

Ректори Донишгоҳи давлатии
омузгории Тоҷикистон ба номи
Садриддин Айни

Ибодуллозода А.И.

2024 с

ТАҚРИЗИ

Муассисаи пешбар ба рисолаи номзодии Султонмамади Гулмамад дар мавзуи «Динамикаи чамъшабии пайвастагиҳои фитохимиявии растании Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ» барои дарёфти дараҷаи илмии номзоди илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04-Биохимия пешниҳод шудааст.

Мубрамияти мавзуи диссертатсия

Таҳқиқоти гузаронидашудаи Султонмамади Гулмамад оид ба омӯзиш ва муайян намудани динамикаи чамъшабии пайвастагиҳои фитохимиявии растании Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ маҳсуб меёбад. Қорҳои таҳқиқотии илмӣ доир ба омӯзиши намунаҳои гуногуни Сич (*Eremurus*) дар се минтақаи шароити гуногуни экологӣ, шаҳри Душанбе, як қисми ҷанубии қаторкӯҳи вилояти Хатлон, деҳаи Алиҷони ноҳияи Данғара, ки дар масофаи 115 км аз шаҳри Душанбе ба самти шимолу ғарб ҷойгир аст ва доманаи қаторкӯҳҳои Ҳисор (ағбаи Анзоб деҳаи Зиддӣ н. Варзоб), ки дар масофаи 73 км аз шаҳри Душанбе дар самти ғарбу шимол дуртар ҷойгир шуда, аз саҳти баҳр 2350 то 2500 м баланд мебошад, интиҳоб шудааст. Табиати Тоҷикистон вобаста ба иқлим ва шароитҳои экологии мусоид аз гуногунии биологии наботот ғанӣ аст. Дар шароити Тоҷикистон таҷрибаҳои илмӣ доир ба омӯзиши динамикаи чамъшабии пайвастагиҳои фитохимиявӣ дар таркиби растании Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) қариб, ки гузаронида нашудааст. Вобаста ба ин, яке аз самтҳои муосири илми биохимияи растаниҳо ин ҷустуҷӯ намудани пайвастагиҳои фитохимиявӣ мебошад, ки сарчашмаи онҳо ашёи хоми ғайримуқаррарии наботот ба ҳисоб меравад.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот. Ҳангоми омӯзиш бори аввал аз таркиби Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) пайвастагиҳои фитохимиявӣ ба монанди чарби мумӣ, фенолҳо, карбогидратҳо ва сафедаҳо ҷудо карда шуд, ки растании номбурда дорои пайвастагиҳои фитохимиявии зиёд мебошад. Ин пайвастагиҳои омӯхташуда, дар раванди истеҳсолоти дорухӯи растанигӣ ва кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон то ҳадди имкон нав мебошад. Аз тарафи дигар, бо мурури пайдо шудани парвариши ин навъи растаниҳо дар шароити гуногуни экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назар аст, ки ба истеҳсолот додани навъҳои растаниҳои шифобахш ва омӯхтани таркиби растаниҳои эфемероидӣ мукамалтар мегардад. Бори аввал дар шароити агроиқлимии минтақаҳои экологии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба захираи умумии массаи биологӣ, усули ҷудо намудани пайвастагиҳои фитохимиявӣ аз узвҳои растани вобаста ба даврони

инкишоф, муайян намудани хосиятҳои физико-химиявӣ ва захинокии баъзе аз пайвастагиҳои фитохимиявӣ растани таҳқиқотшаванда, ки аз тарафи олимони дигар мавриди омӯзиши пурра қарор нагирифтааст, омӯхта шудааст. Натиҷаи таҳқиқоти саҳроии амалию назариявии бадастовардаи унвонҷӯ дар илм ва истеҳсолот навигарии тоза мебошад.

Аҳамияти назариявӣ ва амалии таҳқиқот: Аввалин маротиба аз таркиби пайвастагии фенолии растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) бо усули электрофорези қатрагӣ компонентҳои химиявӣ ба монанди ресвератрол, 2-(4-гидроксифенил) этанол, кверситирон, гомованилин, синапин, 3,4-диметоксибензол, транс-ферулат, гомогентизинат, ванилин, транс-коричинат, фисетин гидрат ва эпикатехин ва бо усули хроматографияи моеи самаранокиаш баланд, компонентҳои химиявии таркиби полисахаридҳои Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ба монандӣ галактоза, сахароза, фруктоза, рафиноза, стахиоз ва арбиноза муайян карда шуд. Инчунин, фаъолиятнокии пайвастагиҳои антиоксидантии Сичи калон (*E. robustus* Regel) ва захинокии шадиди полисахариди дар об ҳалшаванда-глюкоманнан, ки аз таркиби растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ҷудо карда шудааст, пурра омӯхта шуд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот: Дар ҷумҳурии мо навҳои гуногуни зироатҳои бехмевагӣ (картошка, топинамбур, гули хайрӣ, коснӣ, навҳои гуногуни пиёз, қоқу, барги зулф ва ғайра) парвариш карда мешавад, растани Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) дар таркибашон миқдори зиёди пайвастагиҳои фитохимиявии захиравӣ ба монанди чарби мумӣ, карбогидратҳо, витаминҳо, пайвастагиҳои фенолӣ ва флаваноидӣ доранд. Ин манбаъҳои зиёди ашъеи хоми растанигӣ имконият медиҳанд, ки технологияи истеҳсолот таҳия ва истифодаи маҳсулоти ҳосилшуда омӯхта, истеҳсоли моддаҳои профилактикӣ ва сӯзишвории биологӣ ташкил карда шавад.

Ин асар асосҳои назариявӣ ва роҳҳои омӯختани механизми пайвастагиҳои фитохимиявӣ, истифодаи онҳоро дар саноати хӯрокворӣ ва дорусозӣ пешниҳод мекунад, ки ин бешубҳа ба иқтисодиёти ҷумҳурӣ саҳми калон мегузорад.

Пайвастагиҳои фитохимиявие, ки аз таркиби Сичи ҳисорӣ (*E. hissaricus* Vved) ва Сичи калон (*E. robustus* Regel) гирифта шудааст, дар тиб, дорусозӣ, микробиология, саноати хӯрокворӣ ва ғайра истифода мешаванд.

Аз рӯйи мавзуи диссертатсия 8 мақолаи илмӣ, 6 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшавандаи ҚОА-и Федератсияи Россия, 6 фишурдаи илмӣ дар Конфронсҳои байналмилалӣ ва 4 фишурдаи илмӣ дар Конфронсҳои ҷумҳуриявӣ нашр карда шудаанд.

Диссертатсияи Султонмамади Гулмамад дар ҳаҷми 156 саҳифаи матни компютерӣ пешниҳод шуда, аз муқаддима, 4 боб, хулоса, пешниҳодҳо оид ба истеҳсолот ва татбиқ, замимаҳо иборат аст. Дар рисола 19 ҷадвал, 43 расм замима шудааст. Рӯйхати манбаъҳои адабиёти истифодашуда 236 номгӯй, аз ҷумла 70 муаллифи хориҷиро дар бар мегирад.

Кор бо забони тозаю фаҳмои тоҷикӣ навишта шудааст. Шарҳи адабиёт аниқу дақиқ, бе ҷузъиётҳои барзиёд навишта шудааст, ки барои моҳияти масъалаи матраҳшударо дарк кардани хонанда кумак мекунад. Шарҳи адабиёт хусусияти таҳлилӣ дошта, самтҳои номаълуме, ки муаллиф таҳқиқ кардан мехоҳад, ҷудо мекунад. Дар маҷмӯъ, шарҳи адабиёт хеле хуб оварда ва муҳокима гардидааст.

Натиҷа ва хулосаҳои унвонҷӯ асоснок карда шуда ва эҳтимолиятнокии онҳо аз ҷиҳати илмӣ, назариявӣ, амалиявӣ асоснок карда шудаанд. Қисмии методии кор ба таври муфассал усулҳои истифодашударо дар бар мегирад ва аз он шаҳодат медиҳад, ки муаллифи кор усулҳои муосиру боварибахши таҳқиқоти истифода кардааст.

Муаллиф дар рафти таҳқиқотҳои вазифаҳои дар назди худ гузоштаро иҷро намудааст.

1. Хулосаи баровардаи унвонҷӯ асоснок карда шуда, бо маводҳои сершумор пурра карда шудаанд. Таҳқиқот имконият дод, ки саҳми маълуми назариявӣ ва амалӣ муайян карда шавад.

2. Диссертатсия кори илмии пура иҷро кардашуда мебошад.

Диссертатсия бо натиҷаҳои илмию таҳқиқотӣ ҷамъбаст карда шудааст, унвонҷӯ мустақилона дар саҳти баланди илмӣ корҳои худро ба сомон расонидааст. Дар диссертатсия натиҷаҳои илмӣ оварда шудаанд, ки онҳо ҳамчун коркарди илмӣ асоснок кардашуда дар таҷриба татбиқ ва тасниф карда шудаанд, ки барои ҳалли вазифаҳои муҳими биохимиявӣ ва бо амал баровардани он аҳамияти назаррас дорад.

Диссертатсия аз ҷиҳати илмӣ таҳқиқоти пурраиҷрошуда хело муҳим ба ҳисоб меравад.

3. Эродҳо оид ба баъзе камбудихо дар диссертатсия.

Новобаста ба муваффақиятҳои ба дастовардаи муаллиф оид ба диссертатсия ҳангоми ҳаматарафа таҳлил намудани он баъзе камбудихо мушоҳида карда шудаанд, ки онҳо чунинанд:

1. Дар диссертатсия баъзе хатогиҳои имлоӣ мушоҳида карда мешаванд.
2. Дар боби якум адабиёти солҳои охир қам ба ҷашм мерасад.
3. Дар диссертатсия оид ба омӯзиши хусусиятҳои физико-химиявии Сичи калон (*E.robustus* Regel) кам маълумот дода шудааст.

Эродҳои дар боло оварда шуда ба сифат ва баҳои арзанда додашудаи диссертатсия таъсири манфӣ намерасонад.

Автореферат ба мазмун ва мундариҷаи диссертатсия мувофиқат мекунад.

Хулоса

Эродҳои дар боло зикргардида ҳеч гоҳ баҳои мусбати додашударо оид ба диссертатсия кам намекунад. Қайд кардан ба маврид аст, ки оид ба муҳимият, навоварии илмӣ ва аҳамияти амалӣ доштан ва ҳаҷми гузаронидани таҳқиқотҳо ба талаботи дастурамал оид ба тартиби барасмиятдорории диссертатсияҳо ва авторефератҳо ба талаботи банди 67 ва 69-и тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ (дотсент, профессор), ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 июни соли 2023, таҳти

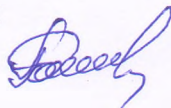
№295 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он Султонмамади Гулмамад, ки диссертатсияро дар мазуи “Динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растании Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04-Биохимия омода намудааст, арзанда мебошад.

Диссертатсияи Султонмамади Гулмамад дар мавзуи: “Динамикаи ҷамъшавии пайвастагиҳои фитохимиявии растании Сич (*Eremurus*) дар шароити гуногуни экологӣ” барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои биологӣ аз рӯи ихтисоси 03.01.04 - Биохимия, тахти суратчаласаи №9 аз санаи 25-уми апрели соли 2024 дар кафедраи биохимия ва генетикаи факултети биологияи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни мавриди баррасӣ қарор дода шуд.

Раиси ҷаласа, мудири кафедраи
биохимия ва генетикаи
факултети биологияи ДДОТ ба номи
Садриддин Айни, номзади илмҳои биологӣ Сафармади М.

Эксперт, номзади илмҳои биологӣ,
дотсенти кафедраи биохимия ва генетикаи
факултети биологияи ДДОТ ба номи
Садриддин Айни Раҳимзода Ш.Ҳ.

Котиби ҷаласа, саромӯзгори кафедраи
биохимия ва генетикаи
факултети биологияи ДДОТ ба номи
Садриддин Айни Сатторов Б.Н.

Имзоҳои М. Сафармади, Ш.Ҳ. Раҳимзода ва
Б.Н. Сатторовро тасдиқ менамоям:
Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
ДДОТ ба номи С. Айни Мустафозода А.
734003, Ҷумҳурии Тоҷикистон
шаҳри Душанбе хиёбони
Рӯдакӣ 121 Тел: +992(37) 224-13-83
E-mail: info@tgpu.tj
26.04.2024

